

УДК 336.5.614.2

ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Міщенко Д.А., д.н. з держупр.

Міщенко Л.О., к.е.н.

Університет митної справи та фінансів, м. Дніпропетровськ

У статті розглянуто питання удосконалення фінансового забезпечення системи охорони здоров'я України, як особливо чутливої соціальної, політичної та економічної сфери нашої держави, що має відношення до всього суспільства. Визначено, що найактуальнішими у сфері охорони здоров'я є організаційно-економічні проблеми, серед яких варто відзначити наступне: визначення та пошук можливих і необхідних обсягів фінансування, інновацій та інвестицій, територіальна організація медичних закладів, управління якістю медичної допомоги, поліпшення профілактики захворювань і формування здорового способу життя. З'ясовано, що фінансування галузі охорони здоров'я в цілому не є пріоритетним напрямком бюджетних асигнувань в Україні, виходячи з відповідної частки у національному бюджеті, у порівнянні з частками та обсягами фінансування цієї галузі в інших країнах. Запропоновані заходи щодо удосконалення фінансового забезпечення галузі охорони здоров'я, серед яких використання коштів накопичувальних фондів територіальних громад і благодійних фондів, благодійних внесків та пожертвувань юридичних і фізичних осіб; коштів, одержаних за надання платних медичних послуг, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

Ключові слова: охорона здоров'я, фінансування, бюджет, видатки на охорону здоров'я, ресурси, медичне обслуговування.

UDC 336.5.614.2

FINANCING OF HEALTH PROTECTION IN UKRAINE: PROBLEMS AND DIRECTIONS OF THEIR SOLVING

Mishchenko D., Dr. of Public Administration

Mishchenko L., PhD in Econ.Sc.

University of customs and finance, Dnipropetrovsk

The article deals with the problem of the system of health protection financial security improvement as particularly sensitive social, political and economic spheres of the state within the society. It is defined that organizational-economic problems are the most actual in the sphere of health protection. The attention is paid to the following problems: estimation and searching of necessary amount of financing, innovations and investments, medical institutions territorial organization, medical aid quality management, diseases preventive measures, and healthy lifestyle formation. It is found

out that health protection financing in general is not a priority direction of budget allocations in Ukraine proceeding from the corresponding portion of national budget compared with portions and amounts of this sphere financing in other countries. Measures of financial security improvement such as use of accumulation funds resources of territorial communities and charitable institutions, charitable contributions and legal and natural persons' donations; fee for paid medical services provisions and other resources which are not outlawed are offered.

Keywords: health protection, financing, budget, health care spending, resources, medical service.

Актуальність проблеми обумовлюється тим, що найважливішим елементом національного багатства, від якого у значній мірі залежить рівень розвитку суспільства в цілому є стан здоров'я громадян. Охорона здоров'я визначає в кожній державі рівень благополуччя населення, ступінь його соціальної захищеності, є індикатором рівня життя. В сучасній Україні спостерігається тенденція до скорочення чисельності населення та тривалості життя, зростає кількість захворювань. Для запобігання захворюваності необхідно підняти рівень медичного обслуговування населення, що можливе лише з вдосконаленням фінансування галузі охорони здоров'я. Відповідальність за стан здоров'я населення несе держава в особі її законодавчої, виконавчої, судової і муніципальної влади. Для його збереження в основу мають бути покладені принципи державної політики України у сфері охорони здоров'я та Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженням проблем вдосконалення організації та фінансування системи охорони здоров'я в Україні займалися Москаленко В.Ф., Комарова І.В., Камінська Т.М., Рожкова І.В., Карпишин Н.І., Карамишев Д.В., Слабкий Г.О., Шевченко М.В., Пашков В.М. та інші науковці. Погоджуючись з безсумнівною цінністю наукових досліджень вчених, слід зазначити, що проблема визначення основних напрямів удосконалення фінансування системи охорони здоров'я України на сучасному етапі розвитку досі невирішена, існує необхідність дослідження особливостей фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні. Сучасний стан охорони здоров'я в Україні характеризується рядом загроз національній безпеці в цій сфері, серед яких основними є недостатнє та нераціональне використання джерел фінансування, а також недосконалість бюджетних

механізмів управління коштами для фінансування і організаційної структури та господарського статусу закладів охорони здоров'я. Основними джерелами фінансування охорони здоров'я в Україні є державні кошти, що об'єктивно обумовлене існуванням державної системи закладів охорони здоров'я. Тому особливості фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні потребують детального дослідження з метою виявлення шляхів підвищення його ефективності.

Мета роботи полягає у визначенні основних напрямів удосконалення фінансування системи охорони здоров'я України на сучасному етапі розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Система охорони здоров'я – найбільш чутлива соціальна, політична та економічна сфера будь-якої держави, що є частиною національної культури й має відношення до всього суспільства. Подальший розвиток України як демократичної, соціальної, правової держави безпосередньо залежить від стану здоров'я її громадян.

Система охорони здоров'я в Україні – це комплексна галузь, яка повинна ґрунтуватися на принципах ефективної взаємодії багатьох центральних органів влади на рівні Міністерств охорони здоров'я, фінансів, економічного розвитку і торгівлі, соціальної політики, освіти і науки та інших міністерств та відомств [6].

Найактуальнішими у сфері охорони здоров'я є організаційно-економічні проблеми, серед яких варто відзначити наступне: визначення та пошук можливих і необхідних обсягів фінансування, інновацій та інвестицій, територіальна організація медичних закладів, управління якістю медичної допомоги, поліпшення профілактики захворювань і формування здорового способу життя.

Аналіз законодавчих актів дозволяє зробити висновок про те, що в них закладені не тільки права громадян, а й механізми реалізації цих прав на практиці. Однак взяті на себе зобов'язання в галузі охорони здоров'я держава виконує не повною мірою, існує розбіжність між законодавчо закріпленим правом громадян і реалізацією цього права на практиці. Сьогодні спостерігається процес відчуження держави від своїх прямих і конституційних обов'язків з надання медичної допомоги населенню [4].

Проблеми існуючої системи охорони здоров'я, негативні тенденції у соціально-економічній сфері, незадовільна екологічна ситуація, критичне становище у демографічній сфері і незадовільний стан здоров'я

населення вимагають нагального вирішення актуальних проблем галузі, удосконалення організації і поліпшення її діяльності. Щорічне збільшення фінансування охорони здоров'я без запровадження інструментів підвищення ефективності використання ресурсів та мотивації медичних працівників до підвищення якості послуг, що надаються ними населенню, не дозволяє поліпшити якість медичного обслуговування. Галузь охорони здоров'я в Україні майже повністю залежить від державного бюджетного фінансування. Розвиток та залучення інших джерел фінансування стримується недостатнім зацікавленням приватного сектора та дещо негативним ставленням з боку державних органів управління охороною здоров'я до підприємництва у сфері охорони здоров'я в цілому. Тому у сфері фінансування галузі охорони здоров'я першочерговою проблемою є нестача державних коштів, що веде до зменшення обсягів безоплатної медичної допомоги [3]. Дефіцит фінансування не дозволяє здійснювати своєчасне оновлення морально і фізично застарілого обладнання, а заробітна плата медичних працівників залишається низькою і не залежить від обсягу та якості наданих медичних послуг. Але, загальновідомо, що не тільки обсяг фінансування визначає якість медичної допомоги, а раціональне використання наявних ресурсів. Що стосується вітчизняної системи охорони здоров'я, то на думку експертів вона витратна й неефективна. Це пояснюється тим, що при обмеженому фінансуванні, яке розподіляється за «залишковим» принципом, розпорядники не завжди раціонально розподіляють бюджетні ресурси, які виділяються на цю галузь. В таких умовах лише збільшенням фінансування, при існуючій системі розподілу бюджетних коштів і організації медичної допомоги, якісних змін в охороні здоров'я досить проблематично [5].

У той же час у системі охорони здоров'я і особливо у сфері надання лікувальних послуг розвиваються неконтрольовані механізми пристосування до ринкового середовища. Пацієнти платять за ліки і витратні матеріали, харчування, постіль, оплачують послуги молодшого та середнього медичного персоналу, сплачують «тіньові» благодійні внески, широко поширені неофіційні платежі пацієнтів. Як серед пацієнтів, так і серед лікарів зростає невдоволення існуючим станом справ. За таких обставин з одного боку, не забезпечується конституційне право громадян на безоплатну медичну допомогу, а з іншого боку, галузь охорони здоров'я зазнає негативного та непередбачуваного впливу ринкових коливань, що призводить до негативних наслідків.

Фінансування галузі охорони здоров'я в цілому не є пріоритетним напрямком бюджетних асигнувань в Україні, виходячи з відповідної частки

у національному бюджеті, у порівнянні з частками та обсягами фінансування цієї галузі в інших країнах. Так, у структурі видатків Державного бюджету України у 2014 році видатки на охорону здоров'я займали лише 2,5% [1]. Незважаючи на це, політика, що проводиться в Україні в галузі охорони здоров'я, формується у контексті основних положень та рішень міжнародних організацій і міжнародних конференцій з проблем охорони здоров'я населення. Тому в умовах жорсткого дефіциту коштів пошук шляхів багатоканального фінансування та ефективного використання ресурсів набуває особливої актуальності.

Всесвітня організація охорони здоров'я рекомендує формувати бюджет галузі охорони здоров'я за такою структурою: з держбюджету - 60% коштів; з коштів медичного страхування, що виділяються роботодавцями - 30%, з особистих коштів громадян - 10%. Таким чином, система фінансування охорони здоров'я будується в основному згідно з бюджетно-страховою системою [7].

Відповідно до здійснених ВООЗ розрахунків, для забезпечення повноцінної роботи галузі охорони здоров'я необхідно, щоб витрати на неї склали не менше, ніж 5% ВВП, що для нашої країни становить 78,3 млрд. грн. В Україні у 2014 році цей показник з врахуванням видатків бюджетів усіх рівнів становив лише 3,64%. Виходячи з цього, велике навантаження щодо фінансування охорони здоров'я лягає на вітчизняних громадян: середня частка витрат домогосподарств на охорону здоров'я складає за даними ВООЗ 42,3%. Щодо структури витрат на охорону здоров'я слід зазначити, що в Україні 25% становлять витрати на лікарські засоби у порівнянні із країнами, де ЄС цей показник становить 10% [8].

Критично низький рівень фінансування медичної галузі призвів до таких соціальних катаклізмів, як скорочення чисельності населення (природне скорочення населення у 2014 році складало 166,4 тис. осіб [1]), відсутності «медичної культури» (відсутність інформації та можливостей для здійснення превентивних заходів, обстежень, самолікування, поширення шкідливих звичок тощо), хабарництва тощо.

В Україні досить гостро стоїть питання високої смертності: щороку помирає більше 600 тис. осіб, серед них одна третя – це громадяни працездатного віку.

Такий стан речей зумовлений низкою проблем соціального, політичного, екологічного та національного характеру. Серед основних треба зазначити низьку якість надання медичних послуг, які є наслідком

застарілої системи фінансування галузі охорони здоров'я. Окрім того, відсутнє і кількісне наповнення професійними кадрами, так в Україні 10 тис. громадян обслуговує 26,5 лікарів, у Європі мінімальне значення цього показника становить 36 осіб. Така ситуація пов'язана з тим, що лікарі, які несуть відповідальність за здоров'я та життя громадян отримують низький обсяг заробітної плати: у 2014 році середня заробітна плата у сфері охорони здоров'я складала – 2463 грн., що є суттєвим демотиватором у виборі професії. При цьому, відповідно до основних статистичних даних, витрати на охорону здоров'я зростають щороку і становлять суттєву частку у витратній частині як державного, так і місцевих бюджетів. Проте, попри зростання обсягів фінансування медична галузь знаходиться у кризовому стані [9]. Сучасний стан фінансування охорони здоров'я у м. Дніпропетровську також свідчить про збільшення видатків, так у 2014 році вони зросли на 31,2 % у порівнянні з 2012 роком (рисунок 1).

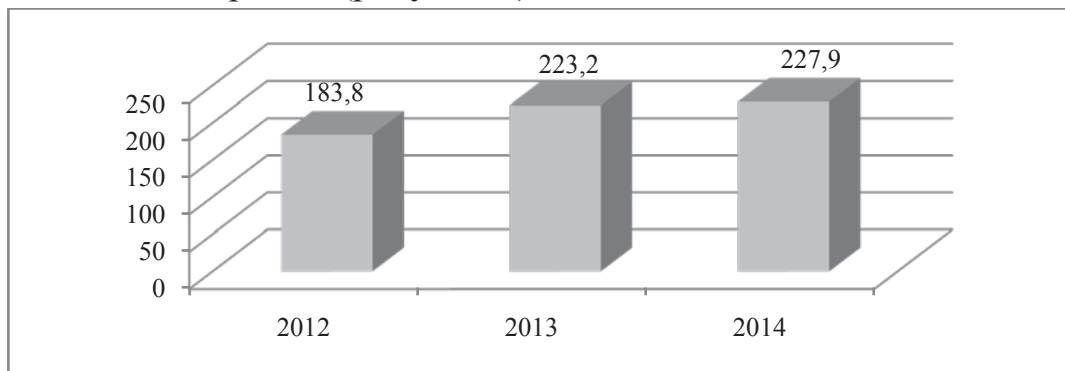

Рис. 1. Динаміка видатків на охорону здоров'я бюджету м. Дніпропетровська у 2012-2014 рр., тис. грн.

Складено авторами за даними [2]

Дані таблиці 1 дають змогу зробити висновок про те, що найбільшу питому вагу у структурі видатків на охорону здоров'я бюджету м. Дніпропетровська займають видатки на фінансування діяльності центрів первинної медичної (медико-санітарної) допомоги. При цьому за всіма статтями видатків спостерігається зростання в порівнянні з попередніми періодами [2].

Зростання обсягів фінансування системи охорони здоров'я об'єктивно обумовлене підвищенням потреби в обсягах медичного обслуговування громадян через безпрецедентні темпи постаріння населення, зміну патологій на переважно хронічні, значну поширеність нездорового способу життя.

Таблиця 1. – Динаміка видатків на охорону здоров'я бюджету м. Дніпропетровська за функціональною структурою, млн. грн.

Видатки	2012	2013	2014	Відхилення 2014 до 2012 рр.	
				млн. грн.	%
Охорона здоров'я, всього	183,8	223,2	227,9	44,1	23,9
Центри здоров'я і заходи у сфері санітарної освіти	0,9	0,9	0,9	-	-
Центри первинної медичної (медико-санітарної) допомоги	173,9	210,4	213,9	40	23
Інші заходи по охороні здоров'я	7,2	9,9	10,8	3,6	44
Забезпечення централізованих заходів з лікування хворих на цукровий та нецукровий діабет	1,9	2,0	2,2	0,3	15

Складено авторами за даними [2]

Розвиток нових медичних технологій та підвищення рівня освіченості в питаннях здоров'я сприяє збільшенню вартості медичної допомоги та підвищенню очікувань громадян щодо її якості. В той же час дуже гострим залишається питання ефективного використання коштів у галузі охорони здоров'я, яке викликано комплексом проблем політичного, економічного, демографічного, технологічного, екологічного характеру [10].

Водночас, випереджаючий темп зростання витрат на медичну допомогу порівняно з темпами збільшення ВВП країни, кризові явища в багатьох регіонах, обумовлюють пошук шляхів зменшення витрат та раціонального використання наявних ресурсів. За таких умов виникає та поглиблюється конфлікт інтересів, який полягає у невідповідності між завданнями, що стоять перед системою охорони здоров'я в плані підвищення доступності й якості послуг, забезпечення рівності, справедливості та фінансово-економічними можливостями їх реалізації.

Основними умовами підвищення ефективності функціонування системи охорони здоров'я, є: першочергова спрямованість реформ на тих, хто надає медичну допомогу, а не на споживачів медичних послуг (пацієнтів); удосконаленні форм і методів управління галуззю охорони здоров'я на державному, регіональному та місцевому рівнях; науково-обґрунтоване, еволюційне здійснення реформ [8].

Таким чином, стратегія удосконалення системи охорони здоров'я в Україні має ґрунтуватися не лише на необхідності досягнення кінцевої мети, але й на розумінні того, як можна найбільш ефективно подолати перешкоди на шляху до неї. Гостро постають питання дефіциту

ресурсів, збереження доступності медичних служб для всіх прошарків населення та фінансової стійкості системи, досягнення ефективного перерозподілу фінансових ресурсів між споживачами послуг і закладів охорони здоров'я.

До складу системи охорони здоров'я належать організації, інститути і ресурси, головною метою яких є зміцнення, підтримка або відновлення здоров'я населення. Головними завданнями реформування системи охорони здоров'я має бути сприяння скороченню рівня захворюваності громадян, покращення стану їх здоров'я, відповідність запитам та потребам людей, забезпечення справедливості в розподілі фінансових ресурсів. Для реалізації зазначених завдань необхідним є формування відповідної нормативно-правової бази, яка б визначала умови використання фінансових, кадрових, та матеріально-технічних, ресурсів, і базувалась на засадах справедливості, солідарності, участі населення та етичному підході до розвитку системи. Отже, прогрес у досягненні реформування системи охорони здоров'я безпосередньо залежить від ефективного виконання ключових функцій, а саме: спрямовуючого керівництва, формування ресурсів, надання послуг та фінансування [6].

В умовах сучасного стану соціально-економічного середовища України є необхідним розроблення та впровадження такої системи фінансування галузі охорони здоров'я, яка б враховувала можливості громадян, їхні інтереси та потреби. З цією метою доцільним є виокремлення, обґрунтування та поєднання різних джерел фінансування, що у значній мірі дозволить покращити як фінансування медицини, так і якість послуг, що надаватимуться. Рациональний розподіл фінансового навантаження між різними категоріями громадян, роботодавців та державою забезпечить достатнє надходження коштів, покращення медичних послуг в Україні та загалом стану здоров'я населення.

Висновки. Стан фінансування системи охорони здоров'я слід визнати недостатнім і таким, що не забезпечує виконання у повному обсязі вимог ст. 49 Конституції України. З метою забезпечення додаткового фінансування системи охорони здоров'я доцільним є спрямування частини коштів, що отримуються від приватизації об'єктів державної власності, на додаткове фінансування системи охорони здоров'я, врахувавши при цьому, що частина цих додаткових коштів має спрямовуватись на фінансування медичних закладів з охорони материнства та дитинства.

Незважаючи на позитивні зрушення система охорони здоров'я потребує подальшого реформування. Зростання фінансування не може в повному обсязі задовольнити всі потреби та вирішити всі проблеми галузі і є суттєвим тягарем для бюджету. На наш погляд, фінансування галузі повинно здійснюватись не тільки за бюджетні кошти, яких завжди бракує, доцільним є використання коштів накопичувальних фондів територіальних громад і благодійних фондів, благодійних внесків та пожертвувань юридичних і фізичних осіб; коштів, одержаних за надання платних медичних послуг, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

Подальше реформування галузі охорони здоров'я насамперед повинно врегулювати питання щодо роз'яснювальної роботи серед населення починаючи зі школи і продовж життя щодо здорового способу життя, попередження хвороб; затвердження гарантованого мінімуму безоплатної медичної допомоги громадянам; удосконалення фінансування охорони здоров'я; створення прозорих фінансово-економічних механізмів цільового накопичення та адресного використання коштів, необхідних для реалізації в повному обсязі конституційних прав громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування та впровадження передового світового досвіду в галузі охорони здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с.
2. Звіт про виконання бюджету м. Дніпропетровськ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dniprorada.gov.ua/zviti-pro-vikonannya-byudzhetu/>
3. Проект Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції побудови нової національної системи охорони здоров'я України» від 14.07.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/299354>.
4. Білик О.І. Удосконалення механізму фінансування охорони здоров'я України / О.І. Білик // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2/5. – С. 105–109.
5. Іванов Ю.Б. Особливості фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я в Україні / Ю. Б. Іванов, Ю.В. Бережна // Ефективна економіка.– 2014. – № 11. – С. 43–55.

6. Ляховченко Л. А. Удосконалення державного управління фінансовим забезпеченням системи охорони здоров'я в Україні [Електронний ресурс] / Л.А. Ляховченко // Державне управління: теорія та практика. –2009. – № 2. – Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/.
7. Павлюк К. В. Розвиток державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я / К. В. Павлюк, О. В. Степанова // Фінанси України. – 2011. – № 2. – С. 43–55.
8. Радиш Я.Ф. Основні проблеми фінансування системи охорони здоров'я в дослідженнях українських науковців / Я.Ф. Радиш, Л.А. Ляховченко, О.В. Поживілова // Економіка та держава. – 2011. – № 1. – С. 90-95.
9. Рекомендації щодо реорганізації системи охорони здоров'я в Україні: базова проблематика і варіанти рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eushc.com.ua/catalogs/4/54/103/412/Book14__of_SHC.pdf
10. Сіташ Т.Д. Фінансування системи охорони здоров'я в Україні: тенденції та реформування / Т. Д. Сіташ // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 1. – С. 164–168.